

FİNANSMAN ARACI OLARAK SUKUK VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ*

559

Seyran ÖZCAN**
Prof.Dr. Cemal ELİTAŞ***

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Eylül 2015; 17 (3): 559-586

ÖZ

Son yıllarda uluslararası finansal piyasalarda işlem gören faizsiz tahvil olarak da bilinen sukuk, giderek daha da yaygın hale gelmektedir. Bu çalışmada genel olarak yeni bir finansman aracı olan sukukun tanımına, çeşitlerine, işleyişine, diğer piyasa araçlarıyla olan fark ve benzerliklerine yer verilmiştir. Ayrıca sukukun, mevzuatımız açısından nasıl vergilendirildiği ve muhasebeleştirilmesi ile ilgili hangi hesapların kullanıldığına bir örnekle yer verilmiştir. Çalışmanın sonucunda, sukukun daha çok İslami ülkeler tarafından ihraç edilmesiyle beraber son yıllarda ve giderek artan bir işlem hacmiyle, Amerika, İngiltere, Japonya, Almanya gibi ülkelerde de ihracının yapıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sukuk, Sukuk İhraçları, Finansal Araç Muhasebesi

JEL Sınıflandırması: G20, G23, M41

RECOGNITION OF SUKUK AS THE FINANCIAL INSTRUMENT

ABSTRACT

In recent years, sukuk, an Islamic equivalent of bonds, has been emerging in international capital markets. In this study, sukuk is defined in terms of its varieties, functioning, similarities, and differences with other financial certificates as a new financial instrument. Furthermore, the accounts for recognition and taxation of sukuk according to Turkish legislation is exhibited with an

* Makale gönderim tarihi: 06.03.2015; kabul tarihi: 17.05.2015

** Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finansman Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, sym.ozcn@gmail.com

*** Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, cemal.elitas@yalova.edu.tr

example. Finally, the study confirms that although sukuk is majorly issued by Islamic countries, as the trading volume increases, its issuance in international markets such as USA, UK, Japan, and Germany is expanding.

Keywords: Sukuk, Sukuk Issuance, Financial Instruments Accounting

JEL Classification: G20, G23, M41

1. GİRİŞ

İslami ilkelere uygun olarak geliştirilen faizsiz menkul kıymet niteliğindeki sukukun önemi uluslararası finansal piyasalarda her geçen gün artmaktadır. Faizsiz tahvil veya bono olarak da ifade edilen sukuk, genel olarak İslami ilkelere uygun olarak geliştirilmiş bir finansal enstrümandır.

“Orta çağda Müslüman tüccarlar tarafından alış-veriş ve diğer ticari faaliyetlerinden kaynaklı finansal yükümlülükleri gösteren bir kâğıt olarak kullanılmıştır.” Dolayısıyla sukuk, bir varlığa sahip olmayı veya ondan fayda sağlama hakkını gösteren faizsiz bir finansman aracı olarak geliştirilmiş ve uygulanmıştır (Türker 2010). Öte yandan gelecekteki bono/tahviller faiz taşıyan menkul kıymetler iken; sukuk, nakit akışı hakkıyla beraber mülkiyet hakkı da vermektedir (Testa 2008).

İslami prensiplere uygun menkul kıymet ihracı 1980'lere kadar dayanmasına rağmen finansal piyasalardaki ilk dolar bazlı sukuk ihracı 2002 yılında Malezya'da yapılmıştır. Günümüzde sukuk ihracı global piyasalarda yaygınlaşarak 2013 yılında 488.172,5 milyon dolara ulaşmıştır.

Bu çalışmada, finansal piyasa aracı olarak sukuk, türleri, işleyişi, ülkemiz ve dünya piyasalarındaki ihrac miktarları, literatür taraması, vergilendirme süreci ve muhasebeleştirilmesine yönelik değerlendirilmelere yer verilmiştir.

2. SUKUK İŞLEMİNİN TANIMI, ÇEŞİTLERİ VE İŞLEYİŞİ

2.1. Sukuk Tanımı ve Açıklaması

“Sukuk, Arapça “Sak” kökünden gelmektedir. Sak, kelime anlamı olarak sertifika veya vesika anlamlarını içinde barındırmaktadır. Sukuk ise “Sak” kelimesinin çoğulu olduğundan, sertifikalar anlamına gelir. Arapça’da bono ve tahviller için “Senet” kelimesi kullanılırken; İslami

tahvil olan saklar için ise, “Sukuk” kelimesi kullanılmaktadır” (Tok 2009).

Genel olarak sukuk, bir varlığa sahip olmayı veya ondan yararlanmak üzere İslami ilkelere uygun bir şekilde finansal piyasalarda işlem gören ve bir varlığa dayalı olarak kamu ya da özel kurum, kuruluşlar ile bankalar tarafından çıkarılan faizsiz bir finansal enstrümandır. Gelecekte tahvillerden farklı olarak faizsiz ve sahiplik hakkı veren menkul kıymet yatırım sertifikalarıdır.

Sukuk Sertifikaları;

- a. Bölünmez hisselerle sahiplik yetkisini temsil ederler.
- b. Özel projelere ve özel yatırımlara konu varlıklar üzerinde sertifika sahipleri lehine hak tesisini sağlarlar.
- c. Bir varlığa dayanmaktadırlar.
- d. Genel olarak dayanak varlıklar bir Özel Amaçlı Şirkete devredilir.
- e. Varlıklardan doğan gelirler üzerinde hak tesis ederler.
- f. Organize piyasalara kote edilme özelliğine sahip oldukları gibi derecelendirme kuruluşları tarafından da değerlendirilebilirler.
- g. İkincil piyasalarda işlem görebilirler.
- h. Sabit veya değişken getirili olabilirler.
- i. Piyasada faizsiz bono olarak da nitelendirilmektedirler (Dede 2013).

Tablo 1. Bono ve Sukuk Arasındaki Farklar

	SUKUK	BONO
Özü Açısından	Borç değildir, belirli varlık/proje/hizmetlerde yatırımcıların bölünmez hisselerini ve haklarını temsil eder.	İhraç edenin borcudur.
Dayanak Varlık Açısından	Minimum %51 maddi varlıklara dayanır.	Gerekli değildir.
Haklar Açısından	Proje, dayanak varlık veya bir hizmet üzerinde yatırımcıya mülkiyet hakkı tesis eder.	Genelde dayanak varlık olmadığı için teminata bağlanmamıştır. Alacaklılar alacaklarını doğrudan borçludan talep ederler.
Teminat Açısından	Yapılandırılmış ek teminatların yanı sıra temel varlıklarda veya projelerde sahiplik hakları ile teminatlandırılmıştır.	Genellikle teminatsız senetlerdir.

Anapara ve Gelir Açısından	İhraç eden tarafından garanti edilmez.	İhraç eden tarafından garanti edilir.
Amaç Açısından	Faizsiz Bankacılık prensiplerine uygun amaçlar dâhilinde ihraç edilirler.	Herhangi bir amaç için ihraç edilebilirler.
Sertifika Sahiplerinin Sorumluluğu Açısından	Sertifika sahipleri temel varlıklarını/projelerin performansından payları oranında etkilenirler.	Bono sahipleri dayanak varlık söz konusu olmadığı için dayanak varlığın performansından değil borçlunun finansal durumundan etkilenirler.

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

<http://www.tkbb.org.tr/onemli-basliklar.aspx?pageID=87> (Erişim Tarihi: 20.10.2014)

2.2. Sukuk Çeşitleri ve İşleyişi

2.2.1. Sukuk Çeşitleri

Finansman ve ticari işlemlerde kullanma şekillerine göre sukuklar çeşitlilik göstermektedir. İslami Finansal Araçlar için Muhasebe ve Denetim Örgütü (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions–AAOIFI) tarafından toplamda 14 farklı sukuk çeşidi bulunduğu belirtilmiştir.

Tablo 2. AAOIFI’ce Onaylanmış Sukuk Çeşitleri

1- İcara (Sukuk al-ijarah)	8- Murabaha (Sukuk al-murabaha)
2- İcara mowsufa bitihima (Sukuk ijarah mowsufa bi-thima)	9- Muşaraka (Sukuk al-musharaka)
3- Manfa icara (Sukuk manfaa ijarah)	10- Mudaraba (Sukuk al-mudharaba)
4- Manfa icara mowsufa bitihima (Sukuk manfaa ijarah mowsufa bi-thima)	11- Vekâlet (Sukuk al-wakala)
5- Mülkiyet Kadamat (Sukuk milkiyat al-khadamat)	12- Muzraa (Sukuk al-muzra’a)
6- Salam (Sukuk al-salam)	13- Musaka (Sukuk al-musaqa)
f7- İstisna (Sukuk al-istisna’a)	14- Mukarasa (Sukuk-al-muqarasa)

Kaynak: İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI), <http://www.aoifi.com>

Tablo 2’de yer alan 14 sukuk çeşidi arasında global piyasalarda yaygın olarak işlem görenler; Mudaraba sukuk, Muşaraka sukuk, Murabaha sukuk, İstisna sukuk, Vekâlet (wakala) sukuk, Salam sukuk, İcara (ijarah) sukuktur. Çalışmada 14 sukuk çeşidinin yasal dayanaklarına kısaca değinildikten sonra yaygın olarak işlem görenler hakkında daha detaylı bilgi verilmektedir.

Sukuk Çeşitlerinin temel dayanakları;

- 1- İcara (Sukuk al-ijarah): Maddi duran varlıkların menkul kıymetleştirilmesinde kiralanan varlıklarda,
- 2- İcara movsufa bitihima (Sukuk ijarah mowsufa bi-thima): Kiralanan maddi duran varlıkların elde etme maliyetinde,
- 3- Manfa icara (Sukuk manfaa ijarah): Seküritizasyon için mevcut kiralanan varlıkların intifasında,
- 4- Manfa icara movsufa bitihima (Sukuk manfaa ijarah mowsufa bi-thima): (İleri kira sözleşmesi) Menkul kıymetleştirme ile elde edilecek varlıkların kiralınması ve intifasında,
- 5- Mülkiyet Kadamat (Sukuk milkiyat al-khadamat): Satış öncesi beklenen hizmet ve faydaların maliyetinde,
- 6- Salam (Sukuk al-salam): Satış öncesi malların veya emtianın gelecekteki tesliminde,
- 7- İstisna (Sukuk al-istisna'a): İnşaat ve özel varlıkların imalatı için mobilizasyon maliyetinde,
- 8- Murabaha (Sukuk al-murabaha): Maliyet artı kar marjına dayalı,
- 9- Muşaraka (Sukuk al-musharaka): Kar-zarar ortaklığına dayalı yatırım projelerinin fon sağlamasında,
- 10- Mudaraba (Sukuk al-mudharaba): Büyük sermaye yatırım projelerinin fon sağlamasında,
- 11- Vekâlet (Sukuk al-wakala): Yatırımların yönlendirilmesi için fon sağlamada vekâlet vermeye dayalı,
- 12- Muzraa (Sukuk al-muzra'a): Arazi ekimi mobilizasyonunda fon sağlamada,
- 13- Musaka (Sukuk al-musaqa): Sulama ve bakım mobilizasyonu fon sağlamada,
- 14- Mukarasa (Sukuk-al-muqarasa): Arazi ve bitki bakımı, tarımsal fon sağlamaya dayalı olarak çıkarılır. (<http://www.assaif.org/> Erişim Tarihi: 20.11.2014)

Mudaraba (Emek-Sermaye) Sukuku: Mudaraba, her türlü girişime kâr-zarar ortaklığı kapsamında yönetim desteği vererek özsermaye temin edilmesi olup, bu açıdan risk sermayesine benzer bir yapı çizmektedir. Mudaraba sukukta sertifika ihraççısı mudaribtir (girişimci). Fon verenler sermaye sahipleridir ve toplanan fonlar mudaraba sermayesi-

dir. Sertifika sahipleri mudaraba faaliyetindeki varlıkların ve anlaşma başına düşen kâr payının sahibidir (Tok 2012, 18). Ancak elde edilen kâr önceden belirlenen oran üzerinden iki taraf arasında paylaşılırken, zarar sadece sermaye sahibi tarafından karşılanmaktadır (Khan 2003, 129).

Mudaraba (Emek-sermaye ortaklığı) sukuk, bir bankanın girişimciye sağlayacağı finansman desteğine fon bulabilmek amacıyla sertifika çıkarma yoluna gitmesi halinde, çıkarılan sertifikalara verilen isimdir. Buna göre mudaraba banka ile girişimci arasında yapılan bir ortaklığı anlaşmasıdır. Sertifikaların satışı sonunda sağlanan fonun girişimciye aktarılması karşılığında da banka girişimcinin yürüttüğü profesyonel faaliyetten kaynaklanan kâra önceden anlaşılmış oranlarda ortaklık hakkı elde etmektedir. Diğer taraftan, zaman içinde sukuka konu olan varlığın piyasa değerinde bir artış olması durumunda sukuk sahibinin herhangi bir hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca mudarabasukuk sahiplerinin şirketin kayıtlı ortakları olmamaları da, onların genel kurulda söz sahibi olmalarını engellemektedir (Büyükkakın ve Önyılmaz 2012, 5).

Mudaraba sukuk işleyişinde, taraflardan birinin emek, bilgi ve tecrübesini ortaya koyması, diğer tarafın (banka) sermayesi ile ortak olması risk sermayesi yönetimine benzer bir yapılanmayı göstermektedir (Yılmaz 2014).

Müşaraka (Tam Ortaklık): Mudaraba sisteminde emek-sermaye ortaklığı söz konusuysen, bu sistemde hem emek hem de sermaye ortaklığı söz konusu olmaktadır. Farklı veya aynı oranda sermaye katılımıyla ortak olunabilmektedir. Her bir ortak belirtilmiş olan sınırlar dâhilinde sermayeyi kullanma yetkisine sahip olmaktadır. Ticari faaliyetler tek bir alanda sınırlandırılabilir gibi anlaşma sağlanırsa birçok alanda uygulanabilecek şekilde de belirlenebilmektedir. Zararın paylaşımı sermaye katılımı oranında pay edilmekte olmasına rağmen kârın paylaşımı anlaşmaya göre farklı olabilmektedir (Uçar 1993, 129).

Müşaraka Sukuku, ortaklık sözleşmesine dayalı mevcut bir işin finansmanını geliştirmek veya yeni bir projeyi tesis etmek için kullanılır. Sertifikayı elinde bulunduranlar hisseleri oranında projenin veya faaliyetin sahibi olurlar. Her ne kadar bu sertifikalara sahip olunmasıyla likit olmayan varlıklar üzerinde mülkiyet doğsa da, Müşaraka tahvilleri ikincil piyasada alınıp satılabildiğinden, likit özelliğe sahiptir. Bir başka deyişle Müşaraka sertifikaları ciro edilebilir enstrüman olarak işlem görür ve ikincil piyasalarda alınıp satılabilir (Tok 2009, 19). Kâr-zarar ortaklığı esasına dayanan Müşaraka, belli bir işin finansmanını gerçekleştirmek üzere çıkardığı tahvillerle başka bir şirketi ortaklığa davet

etmektedir. Söz konusu işin finansmanında fonları ile katkıda bulunan ortaklar da ortaklığın varlıkları üzerinde söz sahibi olmakla beraber kardan da pay alma hakkına sahip olmaktadır (Güngören 2011, 105)

Murabaha Sukuk: Murabaha, bir malın maliyetine önceden üzerinde anlaşılmış miktar kadar kâr ilave edilerek yapılan satış işlemi olarak tanımlanmaktadır (Khan 2003, 26). Bu sukuk türünde sertifika ihraç eden taraf emtia murabahası satıcısı, murabaha alan emtianın alıcısı ve fon da emtianın satın alma maliyetidir. Sertifika sahipleri murabaha emtiasına sahip olurlar ve emtianın tekrar satışında nihai satış fiyatı hakkına sahiptirler.

Murabaha temelli sukukun hukuki olarak geçerli olması için sadece birincil piyasada işlem görmesi gerekir. Sukukun ciro edilmesi veya ikincil piyasada işlem görmesine İslam hukuku tarafından izin verilmiştir. Çünkü sertifikalar, emtia alıcısının sertifika sahiplerine borcunu temsil etmektedir ve borcun vadeli olarak alınıp satılması faizle sonuçlanacağından izin verilmemiştir (Tok 2009, 21).

Murabaha sukuku ile toplanan fonlarla malların peşin alınıp, belli kâr oranı eklendikten sonra vadeli olarak satılması ve yatırımcının son satış fiyatı üzerinden alacak hakkına sahip olması esasına dayanmaktadır (Güngören 2011).

Salam (Peşin Satış): Salam (selem) sukuk, türev ürünlerinden forward uygulamasına benzemektedir. Salam sukuk sözleşmesine göre, bir satıcı belirli bir malı ileride belirlenen bir tarihte teslim edeceğini taahhüt etmekte ve bedelini peşin olarak almaktadır. Ancak forward, gerçekte bir belirsizlik içerdiği ve belirsizlikte faiz doğurduğu için İslam dininde yasaklanmıştır (Türker 2010, 9).

Bu nedenle sukuka konu olan malın bedelinin tamamının önceden ödenmesi, malın teslim tarihinin sabit olması ve malın vadesi gelmeden ikinci bir satışının yapılamaması gibi koşullar getirilerek belirsizliğin ortadan kaldırılması yoluna gidilmiştir (Büyükakın ve Önyılmaz 2012, 3).

Salam kapsamındaki işlemlerde malın fiyatı spot piyasada ödenir, ancak teslim edilmesi belli bir süre sonra gerçekleşir. Yapılan anlaşmalarla ticaretin konusu, fiyatı ve teslim tarihi tam olarak belirlenir. Mal zamanında teslim edilmezse alıcı ödemesini geri alır ya da mal teslim edilinceye kadar beklemeyi tercih edebilir (Tok 2009, 12).

Salam (İleriye dönük satın alma) sukuk, işleme konu olan salam bazlı malın alımı için fon toplamak amacıyla çıkarılmış sertifikalardır (Türker 2010, 9). Salam sözleşmesi, genellikle tahıl, petrol, demir ve

benzeri ölçülebilir ve standartlaştırılabilir emtia üzerine yapılmaktadır. Bu sözleşmelerin finansmanı için çıkarılan sukuklar ikinci el piyasada nominal değer üzerinden işlem görebilmekte olup, emtianın teslim tarihindeki fiyatına yönelik beklentiler doğrultusunda alınıp satılabilmektedir (Küçükçolak 2008, 34).

Salam belirli bir malın veya hizmetin bedelinin tamamının peşin olarak ödenip ileri bir vadede satın alınmasıdır. Banka peşin ödeme yaparak gelecekte üretilecek olan malı satın alır. Fakat bu malı satmak için vadesini beklemek zorundadır. Hâlihazırda var olmayan ve gelecekte üretilecek bir malın satılması işlemidir (SERPAM 2013, 5).

Örneğin, Bahreyn hükümetinin 2000 yılında çıkardığı sukuk ihracı salam sözleşmesi şeklinde olmuştur. Salam sukukunun dayanak varlığı alüminyum olarak belirlenmiştir. Sözleşmede alıcıya, peşin ödeme yapması karşılığında, belirlenmiş ileri bir tarihte alüminyum satılacağı taahhüt edilmiştir. Bu işlemde Bahreyn İslam Bankası (BIB) salam sözleşmesine katılmak isteyen diğer bankaları temsil etmek üzere görevlendirilmiştir. Aynı zamanda malın dağıtım kanalları ile pazarlaması için Bahreyn Hükümeti acente olarak görevlendirilmiştir. Bahreyn Hükümeti, BIB'ın salam sahiplerine diğer geleneksel kısa vadeli para piyasası enstrümanlarının getirisine eşit kazanç sağlayacak bir fiyattan alüminyum satmasına olanak sağlamıştır (Altaş 2008).

İstisna (Sipariş Üzerine İmalat) :Bu bir sipariş akdidir, bir şeyi üretmek üzere imalatçı ile yapılan anlaşmadır. İstisna'nın salamdan farkı, paranın peşin verilme şartının olmaması ve malı teslim tarihinin kesin olmamasıdır. İstisna, genelde inşaat sektöründe gerçekleştirilecek projelerde iki taraf arasında yapılan iş sözleşmesidir. Bir taraf proje için gerekli ürünleri alırken, diğer taraf üretimi yapar.

İslami bankalar salam yönteminde olduğu gibi, projelerde iki farklı istisna sözleşmesiyle tarafları birleştirebilir. İlk sözleşmede banka, ürünleri satın alan tarafla ödeme koşullarını belirten bir anlaşma yapar. İkincisinde ise banka, ürünlerin tedarikçisiyle sözleşme yapar (TKBB 2013).

Vakala (Vekâlet) (Wakala)Sukuk: Vakala bir çeşit acentelik sözleşmesidir. Vakala sözleşmesinde bir proje veya iş için diğer tarafa (acente) vekâlet verilir. Yapılan sözleşmede, vekâlet veren taraf, işin başarılı sonuçlanıp sonuçlanmamasından bağımsız olarak, sabit bir ücret öder. İslami finansta vakala sözleşmeleri ağırlıklı olarak yatırım hizmetlerinde kullanılır. Kişi veya kurum, yatırımlarını yönlendirmesi için bankaya vekâlet verir. Bunun için bir yönetim ücreti öder. Kâr veya zarar doğrudan yatırımcıya aktarılır. Bu yöntem genellikle İslamî yatırım fonlarında kullanılır (TKBB 2013).

İcara (Kiralama) Sukuk: İcara (İjarah) (Leasing, Kira finansmanı) sukuk, bir kira anlaşmasıdır ve icara anlaşması ile konu edilen gayrimenkulün intifa (kullanım) hakkı mal sahibinden kontrat sahibine geçmektedir. Buradaki icara kelimesi ise, mal sahibine ödenen kira anlamı taşımaktadır. Büyük ölçüde finansal kiralama olarak bildiğimiz leasing benzeyen icara sukuk, kiracıya kiralama periyodu sonunda kiralanan varlığı alma hakkı da tanımaktadır. Ancak icara sukuk sahipleri, varlığın mülkiyet hakkının yanında varlıktan kira alma hakkına da sahip olabilmektedirler.

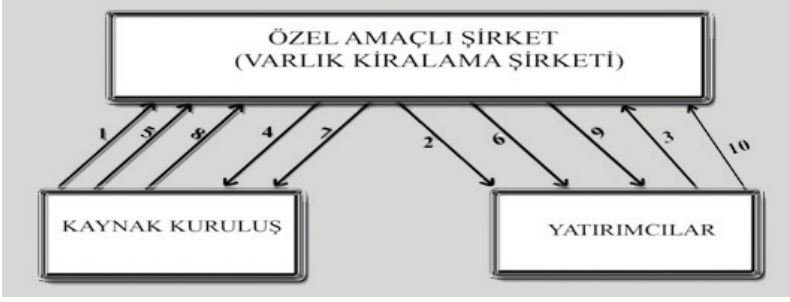
İcara sukuk ciro edilebilmekte, ikincil piyasalarda işlem görebilmekte ve hatta kiralanan varlığın kaza veya afet sonucunda kullanılabilir hale gelmesi halinde kiracı icara kontratını iptal edebilmektedir. Fakat günümüzdeki uygulamalarda kiralanan varlık bu gibi durumlara karşı sigortalanmaktadır. İcara sukuka konu olan varlık için kira getiri oranı ise anlaşmaya bağlı olarak sabit veya değişken olabilmektedir (Büyükkayın ve Önyılmaz 2012, 4).

Tablo 3. Sukuk Çeşitlerinin Özellikleri

Sukuk Özellik	Murabaha	Müşaraka	Müdaraba	İcara	Salam	İstisna	Vekâlet
Sahiplik	Fiziki/ Kullanım	Fiziki/ Kullanım	Fiziki/ Kullanım	Mülkiyet Hakkı vermez	Fiziki/ Kullanım	Fiziki/ Kullanım	Kullanım
Likidite	Likit	Likit	Likit	Likit	Likit	Likit	Likit
Piyasa	Sadece Birincil	Birincil ve İkincil	Birincil ve İkincil	Birincil ve İkincil	Birincil ve İkincil	Sadece Birincil	Birincil ve İkincil
Getiri Oranı	Sabit	Sabit / Değişken	Sabit / Değişken	Sabit / Değişken	Sabit	Sabit / Değişken	Sabit
Temsil	Varlık	Özkaynak	Özkaynak	Varlık	Varlık	Varlık	Varlık
Ciro	Ciro edilemez	Ciro edilebilir	Ciro edilebilir	Ciro edilebilir	Vade sonu gelmeden Ciro edilemez	Ciro edilemez	Ciro Edilemez
İhraç	Özel/Kamu Şirketleri/ Bankalar	Özel/Kamu Şirketleri/ Bankalar	Özel/Kamu Şirketleri/ Bankalar	Özel/ Kamu Şirketleri/ Bankalar	Özel/ Kamu Şirketleri/ Bankalar	Özel/ Kamu Şirketleri/ Bankalar	Özel/Kamu Şirketleri/ Bankalar

2.2.2.Sukuk İşleyişi

Sukuk işleyişi, sukuk çeşitlerinin özelliklerine, hangi piyasalarda işlem gördüğüne ve dayanak varlık vb. faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Genel olarak sukuk işleyişi ise şu şekilde gerçekleşir:

Şekil 1. Sukuk İşleminin İşleyiş Süreci

Kaynak: SPK'dan uyarlanmıştır.

1. Adım: Kaynak Kuruluş tarafından varlıkların VKŞ' ye devredilmesi.
2. Adım: VKŞ tarafından sukuk ihraç edilmesi.
3. Adım: Sukuk sertifikasının satış hâsılatı.
4. Adım: Varlık bedelinin ödenmesi ve kiralanması.
5. Adım: Varlıkların dönemsel kira ödemeleri.
6. Adım: Dönemsel kira ödemeleri.
7. Adım: Varlıkların geri devredilmesi-Vade sonu.
8. Adım: Geri ödenen varlık bedelinin ödenmesi-Vade sonu.
9. Adım: Geri alınan varlıkların bedelinin yatırımcılara ödenmesi-Vade sonu.
10. Adım: Sukuk itfası-Vade sonu.

2.3. Sukukun Finansal Sistemdeki Yeri

Faizsiz finansman bugün dünyanın hemen her tarafında farklı şekillerde uygulanmaktadır. Güney Afrika, Rusya, Ortadoğu, Güneydoğu Asya ve Avrupa'da ticari ve yatırım bankacılığı şeklinde; Avustralya, ABD, İngiltere ve Almanya'da hisse senedi ve yatırım fonları şeklinde; Kanada'da konut finansmanı şeklinde; global düzeyde ise ticari finansman ve yatırım finansmanı şeklinde uygulanmaktadır. Global finansal sistemde hızlı bir şekilde büyüyen faizsiz finans pazarına giren ve faizsiz finans ürün ve hizmetlerini sunan banka sayısındaki artışın, faizsiz bankacılığa olan talebe bağlı olarak gelişmeye devam edeceği hususu yadsınamaz bir gerçektir.

İslamî finansal hizmetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan sukuk, katılım bankaları başta olmak üzere finansal kurum ve kuruluşlara, işletmelere ve ülke hazinelerine finansal piyasalardan İslam hukukuyla uyumlu kaynak sağlama imkânı tanıyan bir araçtır (SERPAM Mayıs 2013).

İslamî finans çerçevesinde menkul kıymetleştirmenin fiilen onaylanması anlamına gelen sukukta temel kural, senetlerin fizikî varlıklara dayalı olmasıdır. Bu sisteme göre ana firma sukuk işlemine konu malları özel amaçla kurulmuş şirkete devreder. Bu şirket varlıkları menkul kıymetleştirerek yatırımcılara satar (SERPAM Mayıs 2013).

2.3.1. Dünyada Sukuk

İslami prensiplere uygun menkul kıymet ihraçlarının tarihi 1980'lerin başlarına kadar uzanmaktadır. İlk dolar bazlı sukuk ihracı ise 2002 yılında Malezya'da yapılmıştır. 600 milyon dolar tutarındaki bu ihracı, İslami Kalkınma Bankası'nın 2003 yılında yaptığı 400 milyon dolarlık sukuk ihracı takip etmiştir. Ayrıca, 2003 yılında Bahreyn ve Katar hükümetlerinin; 2005 yılında Pakistan hükümetinin sukuk ihraçları gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra, başta Bahreyn, Malezya, Suudi Arabistan, Katar, BAE, İngiltere, Almanya, Pakistan, Endonezya ve Filipinler olmak üzere pek çok ülkede şirketler veya hükümetler tarafından sukuk ihraçları yapılmıştır (Jabeen ve Javed 2007, 407; Ayub 2007, 389).

Tablo 4. Ülkelere Göre Küresel Toplam Sukuk İhraç Dökümü (Ocak 1996 - 2013 Eylül)

Ülkeler	İhraç Sayısı	İhraç Miktarı (\$milyon)
Malezya	2438	324576,9
UAE	73	47876,4
Suudi Aabistan	64	39296
Endonezya	216	19924,1
Katar	19	19245,6
Bahreyn	273	13918,5
Pakistan	57	6348,9
Türkiye	9	5469,7
Brunei Darussalam	95	4980,7
Kuveyt	22	2992,4
Singapur	9	984,2
ABD	3	765,7
İngiltere	5	279,1
Çin	3	274,7
Yemen	2	251,5
Sudan	3	220,9
Almanya	2	190,9

Gambiya	242	149,2
İran	4	132,8
Ürdün	1	120,3
Japonya	1	100
Kazakistan	1	73,3
Fransa	1	0,7
TOPLAM	3543	488172,5

Kaynak: Zawya: Ortadoğu İş, Finans ve Yatırım Haberleri

tr-sukuk-perceptions-and-forecast-2014' ten uyarlanmıştır (Erişim Tarihi: 26.11.2014)

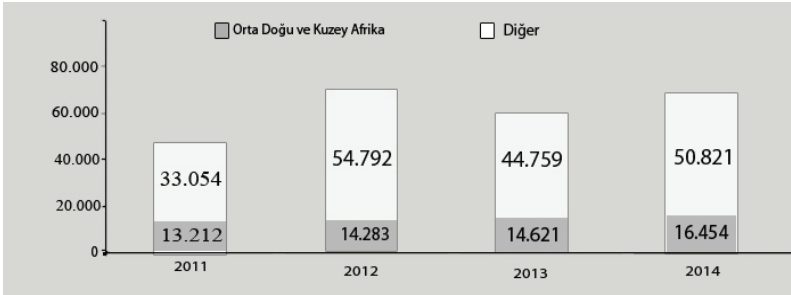
Faizsiz bankacılık alanındaki gelişmeyle birlikte, sukuk ihraçları da dünya çapında giderek bir büyüme seyri göstermiştir. Tablo 4'ten de anlaşılacağı gibi sukuk ihraç sayısı ve ihraç miktarları doğru yönde bir ilişki içerisinde olup sadece İslami ülkeler tarafından değil; Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa, Japonya gibi ülkeler tarafından da ihraç edildiği görülmektedir. Sukuk ihraçlarında en yüksek paya sahip olan ülke Malezya'dır. Bunda Malezya'nın 1990'lardan bu yana sukuk ihraç etmesinin ve sukuk ihraçları için gerekli altyapının ve hukuki yeterliliğinin olmasıdır. Malezya'yı müteakiben sırasıyla; Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Katar, Bahreyn ve Endonezya en çok sukuk ihraç eden ülkeler arasındadır. Öte yandan diğer ülkelerin de ihraç etmeye başlaması sukukun sadece İslam ülkelerinde değil, giderek globalleşen bir finansman sağlama aracı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Bölgesel İtibariyle Toplam Küresel Sukuk İhracı(2001 Ocak-2013 Ocak) (Milyon Dolar)

Asya ve Uzakdoğu	Körfez İşbirliği Konseyi ve Ortadoğu	Afrika	Avrupa ve Diğerleri
351.12 (%74)	103.975 (%22)	13.422 (%3)	4.159 (%1)

Kaynak: IIFM Sukuk Report (3rd Edition) A Comprehensive study of the Global Sukuk Market'ten uyarlanmıştır.

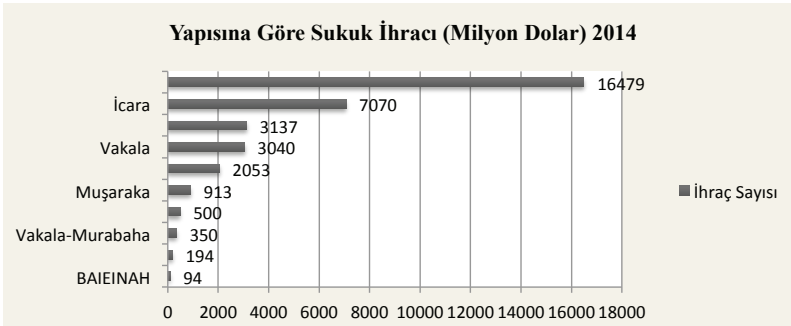
Tablo 5'e bakıldığında faizsiz finansman aracı olarak sukuk ihracının en fazla Asya ve Uzakdoğu ülkeleri tarafından ihraç edildiği, öte yandan Avrupa ve diğer ülkelerin piyasalarında da yer edindiği görülebilir.

Grafik 1. Global Sukuk İhracı Yıllık karşılaştırma (Milyon Dolar)

Kaynak: Sukuk-Report-Final 2014

Grafik 1'e bakıldığında, 2011 ve 2014 yılları arasındaki dünya sukuk ihracında Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin önemli bir paya sahip olduğu ve her sene dünya çapında sukuk ihraç rakamlarının arttığı da görülmektedir.

Grafik 2. Yapısına Göre Sukuk İhracı (Milyon Dolar) 2014

Kaynak: Zawya, Sukuk-Report-Final'den uyarlanmıştır.

Sukukun çeşitleri açısından bakıldığında, Grafik 2'de 2014 yılının ikinci çeyreğinde piyasalardaki ihraç edilen rakamlara göre en çok murabaha ve icara sukuklarının ihraç edildiği görülmektedir. Murabaha sukukunun piyasalardaki ihraçta en büyük paya sahip olmasında, daha çok İslami ülkeler tarafından tercih edilip ihraç edildiği söylenebilir. Bunda; murabaha sukukunun borcu temsil etmesi ve borcun vadedi alınıp satılması faizle sonuçlanması dolayısıyla İslam hukukuna ters düşmesi söz konusu olduğu söylenebilir. Diğer taraftan maliyet artı kar marjına dayandığı ve likit olma özelliğiyle de tercih edildiği söylenebilir. İcara sukukun tercih edilmesinde ise maddi varlıkların menkul kıymetleştirilmesi ile kiralamaya dayalı olarak sabit ve değişken getirili olmasıyla beraber likit olması, birincil ve ikincil piyasalarda rahatlıkla işlem görebilmesi olduğu söylenebilir.

2.3.2. Türkiye’de Sukuk

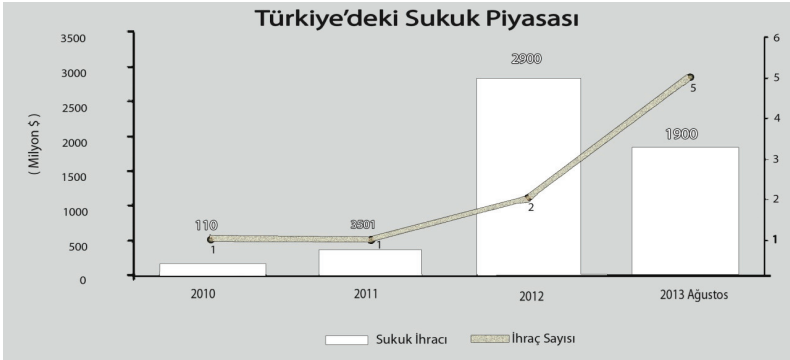
Sukuk; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarında giderek derinleşmesine ve elinde birtakım varlıkları bulunan kurum ve kuruluşların, gerekli likiditeye sahip olmasa bile, çeşitli proje ve işlere, yatırım yapmalarını kolaylaştırmak için para ve sermaye piyasasından kolay olarak kaynak temin etmesinin yolunu sağlayan ve her geçen gün önemi arttıran, Finansal piyasaların tamamlayıcı bir enstrümanıdır. Dolayısıyla Sukuk’un neden önemli olduğunu şöyle belirtirsek;

Sukuk, orta-uzun vadeli sabit veya değişken getiri sağlayan faizsiz sermaye piyasası ürünüdür. Yani borç değildir. Belirli proje veya hizmetlerde yatırımcıların bölünmez hisselerini ve haklarını temsil etmektedir (Dede 2013).

Kolay ve etkin ödemesinin yapılmasıyla yatırım süresince düzenli gelir akışı sağlamaktadır. Sertifika sahipleri temel varlıkların/projelerin performansından, payları oranında etkilenirler (İTO 2012). Bir diğer taraftan da;

- Özel Sektör Şirketleri
- Kamu Şirketleri
- Özel/Kamu Bankalar
- Belediyeler
- Devletler (Hazine yönetimleri) alt yapı ve yatırım projelerinde sukuk ihracına başvurabilirler.

Örneğin TOKİ’nin gayrimenkul stoklarını dayanak teşkil ederek proje bazında sukuk ihracı gerçekleştirebilmesi, Belediyelerin, THY ve Devlet Demiryollarının çeşitli yatırım projeleri için gelirleri dayanak göstererek ihraç yapabilmesi gibi. Ayrıca özel sektördeki şirketler, Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları veya Alış Veriş Merkezlerinin kira geliri ile sahip oldukları varlıkları(menkul, gayrimenkul ve maddi olmayan haklar) dayanak teşkil ederek sukuk ihracı gerçekleştirebilmektedir

Grafik 3. Türkiye’de Sukuk İhraç Piyasası

Kaynak: <http://borsaistanbul.com/docs/default-source/research/orhanerdem.pdf>
(Erişim Tarihi: 15.10.2014)

Grafik 3'te; Türkiye sukuk piyasasının gelişimine baktığımızda yasal alt yapının 2010 yılı Nisan ayında SPK tarafından yayınlanan tebliğ ile giderilmesi neticesinde, sukuk ihraç edilmesi mümkün hale gelmiştir. Aynı yılın Ağustos ayında Kuveyt Türk Katılım bankası tarafından Vakala yapısı kullanılarak Türkiye'nin ilk sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir (Çanakçı 2014).

Nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'de İslami kurallara uygun bir tahvil olan sukuk ihracının bu ilk uygulaması büyük ilgi görmüş ve ülkenin alternatif İslami finansal yapılara açık ve hazır olduğunun bir göstergesi sayılmıştır (Büyükakın ve Önyılmaz 2012).

Diğer yandan Hazine Müsteşarlığı tarafından 18 Eylül 2012 tarihinde Citigroup, HSBC ve Liquty house üçlüsüne yetki verilerek 1,5 milyar dolar tutarında sukuk satışa çıkarılmıştır. İlk gerçekleştirilen ihalenin sonucunda 5 kat talep gelmiştir. Sukukun %58'i Ortadoğu, %13'ü Avrupa, %12'si Asya, %9'u Türkiye ve %8'i de ABD'deki yatırımcılara satılmıştır (Halıcı ve Halıcı 2013, 238).

Tablo 6. Türkiye'de Çıkarılan Sukuk ve Yapısı

<i>Sukuk Katılım B.</i>	<i>Yapı</i>	<i>Para</i>	<i>Vade</i>	<i>Vade Sonu</i>	<i>İhraç Miktarı (Milyon)</i>	<i>İhracçı</i>
<i>Kuveyt Türk K.B.</i>	Vekâlet	USD	3	24.08.2010	\$100	KT VKŞ
<i>Kuveyt Türk K.B.</i>	İcara-Vekâlet	USD	5	30.10.2011	\$350	KT VKŞ
<i>T.C.Hazine M.</i>	İcara	USD	5,5	17.09.2012	\$1,5	HAZİNE VKŞ
<i>T.C.Hazine M.</i>	İcara	TRY	2	20.02.2013	TRY1,520	TÜRKİYE CUMHURİYETİ
<i>Bank Asya K.B.</i>	İcara	TRY	1	26.02.2013	TRY125	ASYA VKŞ
<i>Bank Asya K.B.</i>	Murabaha	USD	10	21.03.2013	\$250	ASYA VKŞ
<i>Türkiye Finans K.B.</i>	Murabaha	USD	5	24.04.2013	\$500	TF VKŞ
<i>Albaraka Türk K.B.</i>	Murabaha	USD	10	30.04.2013	\$200	ABT SUKUK
<i>T.C.Hazine M.</i>	İcara	TRY	2	21.08.2013	TRY1,82	TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Kaynak: Thomson Reuters Zawyatr-sukuk-perceptions-and-forecast-2014 (Erişim Tarihi: 19.11.2014)

Tablo 6'ya bakıldığında Türkiye'de sukuk ihracına yönelik SPK'ca düzenlenen tebliğ ile Varlık Kiralama Şirketleri yasal olarak kurulup bu şirketlere sukuk ihraç etme yetkisi verilmiştir. Buna göre Türkiye'de daha çok murabaha ve icara sukuk yapısına uygun yatırım ve projeler yapılmakta olup bu yatırımların uzun vadede yatırımlar olduğu anlaşılmaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin gerek kamu gerekse de özel kurumlar tarafından ilgi gösterdiği sukuk, global finansal piyasalarda alternatif bir finansman aracı olarak azımsanmayacak miktarlarda ihraç edilmektedir. Dolayısıyla yeni bir finansal enstrüman olan sukuk hakkındaki araştırmalara kısaca şu şekilde değinilmiştir;

Venardos (2005), Elsheikh ve Tanega (2011) göre; İslami tahviller, yatırımcılarına, vade boyunca kupon ödemeleri veya vade sonunda belirli bir tutarda olmak üzere kazanç sağlamaktadır. Sukuk sahiplerine yapılan kupon ödemeleri ile geleneksel tahvil yatırımcılarının aldıkları kupon ödemeleri arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. Geleneksel tahvillerde, tahvili çıkaran kurum kupon ve anapara ödemelerini garanti etmektedir. Ancak böyle bir garanti İslami prensiplere uygun olmayıp geleneksel tahvillerin İslami prensiplere uygun bir yatırım aracı olmasını engellemektedir. Diğer yandan, sukuk çıkaran kurum anapara ve kazanç garantisi vermemektedir. Bu şekildeki ihraç İslami prensiplere uygun olmaktadır. İslami tahviller, ikincil piyasalarda işlem görebilmektedir. Söz konusu ikincil piyasa, bankalar arası olabileceği gibi para veya sermaye piyasası da olabilmektedir.

Sophastienphong, Mu ve Saporito (2008) çalışmalarına göre; Sukuk, geleneksel tahvil ve bonolara bir alternatif olarak geliştirilmiş olup temel ilkesi İslami prensiplerle uyum içinde olmasıdır. İslami prensipler ise faizi yasaklamaktadır. İslami prensiplere göre borç alanlar, borç verenlerin iş ortağı olarak kabul edilmektedir. Yatırımın risk ve getirisi borç alan ve borç veren arasında paylaşılmaktadır. İslami tahviller, yapılandırılmış finansal araçlar olup bir ticari işleme dayanmaktadır. Söz konusu ticari işlem ise sukukun türüne göre, vadeli olarak varlık alım ve satımı, bir varlığın kiralanması, ortak girişim kurulması şeklinde olabilir. Bir İslami tahvil, yerel odaklı olabileceği gibi uluslararası bazda da ihraç edilebilmektedir. İslami tahviller, genellikle orta vadeli olmakta, risk ve getiri özellikleri geleneksel tahvillerle benzerlik göstermektedir. Ancak İslami tahvillerin en önemli ayırt edici özelliklerinden biri, İslami prensiplere uyumun bir İslami danışma kurulu tarafından onaylanması zorunluluğudur.

Tok (2009) çalışmasında; Arapça’ da bono ve tahviller için “Senet” kelimesi kullanılırken; İslami tahviller için “Sukuk” kelimesi kullanılmakta olduğunu, bu çerçevede “finansal sertifika” anlamına gelen sukukun, faizsiz olması özelliği ile İslami esaslara uygun bir menkul kıymet olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.

Shariah (Standard 17); İslamî Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Örgütünün (Accounting and Auditing Organization for Islamic

Financial Institutions) tanımına göre 14 farklı sukuk bulunmaktadır.

Bunlardan başlıcaları; kiralamaya dayalı sukuk, müşâra ve mudârabaya dayalı sukuk, murâbahaya dayalı sukuk ve salama dayalı sukuktur.

Elitaş ve Güngören (2012); ‘*Sukuk, orta-uzun vadeli, sabit veya değişken getirili faizsiz sermaye piyasası aracı olup; uluslar arası derecelendirme kuruluşları tarafından değerlendirme ve derecelendirilmelerinin yapılması yatırımcılar tarafından sukukun risk/getiri analizi yapılmasıyla yatırım süresince düzenli gelir akışı sağlayan sukuk, aynı zamanda likit bir enstrümandır ve ikincil piyasalarda da işlem görülmektedir. Sukukun bonodan ayrıldığı en temel farkın bononun alıcısının ödemesinde sözleşme ile yükümlülük haline getirilen bir borç yükümlülüğü varken, sukukta, sukuk alıcısı ilgili varlıkta tam tasarruf hakkı kazanmaktadır. Öyle ki sukuk sertifikasının alıcısına borç yükümlülüğünü de göstermektedir.*’

Yılmaz (2012)’a göre; 1 Nisan 2010 tarihli Resmi Gazetede Seri: III No:43 Sayılı “Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ” ile Sermaye Piyasası Kurulu, Kira Sertifikası adı altında, kira sukuku, fon temini konusunda imkân sağlayan yeni bir enstrümanın ihracına ilişkin düzenlemenin yapılması, Türkiye’de sukuk uygulamalarına ilişkin ilk çalışmaların da zeminini oluşturmuştur.

Dede (2013) çalışmasında; Türkiye’de Sukukun, uzun bir süre devlet(hazine) ihracı temelinde ele alındığını, Türkiye’deki mevzuatın sukuku net bir şekilde finansal enstrüman olarak tanımlamaması dolayısıyla vergilendirme, muhasebe, dokümantasyon gibi pek çok konuda belirsizlikler söz konusu olduğunu ifade etmiştir.

4. SUKUK İŞLEMİNİN MEVZUATTAKİ YERİ

Türkiye’de sukuk SPK’ca düzenlenen; Seri: III, No: 43 sayılı “Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ” ile uygulamaya konulmuştur. Buna göre; Kira Sertifikası (sukuk) çıkarmaya yetkili Varlık Kiralama Şirketleri kurulmuştur.

Son değişiklikleriyle, III-61.1 Kira Sertifikaları Tebliğinin 7/6/2013 tarihli ve 28670 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu tebliğ ile Türkiye’deki finansal kurumların ve firmaların yurtiçinde ve yurtdışında sukuk ihraç etmesi mümkün hale gelmiştir. Tebliğin 3.maddesinde yer alan bazı temel kavramların tanımı tebliğde aşağıdaki gibi yer almıştır.

“*Kaynak Kuruluş: Sahipliğe dayalı kira sertifikası ihraçlarında varlık ve hakları, varlık kiralama şirketine devreden sermaye şirketini veya tacir niteliğini haiz gerçek veya tüzel kişilerin bir araya gelerek ve malvarlıklarını birleştirmek suretiyle yazılı bir sözleşmeye istinaden oluşturdukları adi ortaklığı; yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikası ihraçlarında sahip olduğu varlık ve hakları VKŞ adına yöneten 12’nci maddenin birinci fıkrasında belirtilen nitelikteki şirketler.*

Kira sertifikası: Varlık kiralama şirketinin satın almak veya kiralamak suretiyle devraldığı varlıkların finansmanını sağlamak amacıyla düzenlediği ve sahiplerinin bu varlıklardan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymet, kira sukukudur.

Kurucu: Aracı kurumlar, bankalar ve kaynak kuruluşlarıdır.

Varlık: Varlık kiralama şirketinin satın alacağı veya kiralayacağı her türlü menkul veya gayrimenkul malları ve maddi olmayan varlıklardır.

Varlık kiralama şirketi (VKŞ): Aracı kurumlar, bankalar ve kaynak kuruluşlar tarafından münhasıran kira sertifikası ihraç etmek üzere kurulmuş olan anonim şirkettir.”

4.1. Kira Sertifikaları (Sukuk) ve İhracına İlişkin Esaslar

Kira Sertifikalarında ve Varlık Kiralama Şirketlerine ilişkin Esaslar tebliğinin ikinci bölümü, Kira Sertifikaları ve ihraca ilişkin genel esaslar adı altındaki Madde 4’ teki hükümler şöyledir;

“(1) *Kira Sertifikaları; Sahipliğe, Yönetimsözleşmesine, Alım-satım, Ortaklığa, Eser sözleşmesine, dayalı olarak veya bu sayılanların birlikte kullanılması suretiyle VKŞ’ler tarafından ihraç edilebilir.*

(3) *Kira sertifikaları itfa edinceye kadar VKŞ’ nin portföyünde yer alan varlık ve haklar VKŞ’ nin yönetiminin veya denetiminin kamu kurumlarına devredilmesi hâlinde dahi teminat amacı dışında tasarruf edilemez, rehin edilemez, teminat gösterilemez, kamu alacaklarının tahsili amacı da dâhil olmak üzere haczedilemez, iflas masasına dâhil edilemez, ayrıca bunlar hakkında ihtiyati tedbir kararı verilemez.*

(4) *Kira sertifikası sahipleri, ihraca dayanak varlık ve haklardan elde edilen gelirler üzerinde payları oranında hak sahibidirler. Kira sertifikası ihracı işleminin gerektirmesi durumunda vade sonunda varlık ve haklar VKŞ tarafından kaynak kuruluş veya üçüncü kişilere satılır ve satış bedeli kira sertifikası sahiplerine payları oranında ödenir.*

(5) *Kira sertifikaları, izah namede veya halka arz edilmeksizin satış yapılması durumunda düzenlenen sözleşmelerde belirlenen esaslar çerçevesinde itfa edilir.*

(6) *Fon kullanıcıları veya üçüncü kişilerin VKŞ'ye karşı olan ödeme yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi durumunda, dayanak varlık veya hakkın satılarak kira sertifikası sahiplerinin olası zararlarının tazmin edilmesi de dâhil olmak üzere, yatırımcıların menfaatlerinin korunmasına yönelik VKŞ yönetim kurulu tarafından alınacak tedbirlerin Kurula yapılan ihraç başvurusu aşamasında sözleşmeler vasıtasıyla düzenlenmiş olması zorunludur.*"

4.2. Kurumlar Vergisi İstisnası

13/6/2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinin birinci paragrafındaki parantez içi hükmü aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Taşınmazların; kaynak kuruluşlarca, kira sertifikası ihracı amacıyla varlık kiralama şirketlerine satışı ile 21/11/2012 tarihli ve 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu kapsamında geri kiralama amaçlanır. Ve sözleşme sonunda geri alınması şartıyla, finansal kiralama şirketlerine satışı ve varlık kiralama ile finansal kiralama şirketlerince taşınmazın devralındığı kuruma satışından doğan kazançlar için bu oran %100 olarak uygulanır. Ve bu taşınmazlar için en az iki tam yıl süreyle aktifte bulunma şartı aranmaz. Ancak söz konusu taşınmazların; kaynak kuruluş, kiracı veya sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilememesi hâli hariç olmak üzere, varlık kiralama veya finansal kiralama şirketi tarafından üçüncü kişi ve kurumlara satılması durumunda, bu taşınmazların kaynak kuruluşta veya kiracıdaki varlık kiralama veya finansal kiralama şirketine devirden önceki kayıtlı değeri ile anılan kurumlarda ayrılan toplam amortisman tutarı dikkate alınarak satışı gerçekleştiren kurum nezdinde vergilendirme yapılır."

Buna göre; Kurumların, en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde yer alan taşınmazlar ve iştirak hisseleri ile aynı süreyle sahip oldukları kurucu senetleri, intifa senetleri ve rüçhan haklarının satışından doğan kazançlar için uygulanan %75'lik istisna oranıkira sertifikaları için %100 uygulanması söz konusudur. Ayrıca iki yıllık aktifte bulunma şartı da aranmaz.

4.3. Gelir Vergisi İstisnası

Gelir Vergisi Kanununun da yapılan değişiklikle GVK 75/5. maddesi Varlık Kiralama Şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarından sağlanan gelirlerin de menkul sermaye iradı olduğu hüküm altına alınmıştır.

488 sayılı Damga Vergisi Kanununa 6111 sayılı Kanun ile eklenen

bir fıkra ile ‘*Menkul, gayrimenkul ve maddi olmayan varlıkların, varlık kiralama şirketlerine devri ile bunların varlık kiralama şirketince devralınan kuruma devri ve bu devirlere bağlı olarak yapılan ipotek işlemleri ile bunların varlık kiralama şirketlerince kiralanması nedeniyle düzenlenen kâğıtlar ve kira sertifikaları*’ damga vergisinden istisna tutulmuştur.

492 sayılı Harçlar Kanununun 123’üncü maddesinde ‘*Menkul, gayrimenkul ve maddi olmayan varlıkların, varlık kiralama şirketine devri ile bunların varlık kiralama şirketine devri ile bunların varlık kiralama şirketlerince devralınan kuruma devri ve bu devirlere bağlı olarak yapılan ipotek işlemleri bu Kanunda yazılı harçlardan müstesna*’ olduğunu ifade edilmiştir.

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 17/4’nü maddesine eklenen bir bent ile menkul, gayrimenkul ve maddi olmayan varlıkların varlık kiralama şirketlerine devri ile bu varlıkların varlık kiralama şirketlerince kiralanması ve devralınan kuruma devri KDV’den istisna tutulmuştur.

29 Haziran 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2011/1854 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarından elde edilen gelirler ve varantlardan sağlanan bazı kazançlara uygulanacak stopaj oranları belirlenmiştir. Bakanlar Kurulu Kararına göre daha önce tahviller için uygulanan stopaj oranları kira sertifikaları için de benimsenmiştir. Buna göre;

a. Varlık kiralama şirketleri tarafından Türkiye’de ihraç edilen kira sertifikalarından sağlanan gelirler üzerinden % 10 oranında stopaj yapılacaktır.

b. Tam mükellef varlık kiralama şirketleri tarafından yurt dışında ihraç edilen kira sertifikalarının;

- *Vadesi 1 yıla kadar olanlara sağlanan gelirlerden %10,*
- *Vadesi 1 yıl ile 3 yıl arası olanlara sağlanan gelirlerden %7,*
- *Vadesi 3 yıl ile 5 yıl arası olanlara sağlanan gelirlerden %3,*
- *Vadesi 5 yıl ve daha uzun olanlara sağlanan gelirlerden %0, oranlarda stopaj yapılacaktır.*

Bu karar ile kira sertifikaları ile gerçekleştirilen bazı işlemlerdeki Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) oranlarına da yer verilmektedir. Buna göre,

a. *Yurt içinde Türk Lirası cinsinden ihraç edilen tahviller ve varlık kiralama şirketleritarafından ihraç edilen kira sertifikalarının geri*

alım ve satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında lehe alınan paralar üzerinden %1,

b. Yurt içinde Türk Lirası cinsinden ihraç edilen tahviller ve varlık kiralama şirketleritarafından ihraç edilen kira sertifikalarının vadesi beklenmeksizin satışı nedeniyle lehe alınan paralar üzerinden %1 oranında BSMV alınacağı hükme bağlanmıştır (Yılmaz, 2014).

5. SUKUK İŞLEMİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Bütün İslami finans işlemleri, Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB)'un onayladığı standartlara yani Finansal Raporlama Standartları (FRS)'na uygun bir şekilde muhasebeleştirilmektedir. FRS, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından çıkarılan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS)'ni kabul etmektedir. İslami finansal işlemler MASB'nin onayladığı standartlara yani FRS'ye uygun olarak muhasebeleştirilmektedir. MASB, işlemlerin temelini oluşturan şer'i ilkeleri ve onların, İslami finansal işlemlerine ait muhasebe hesapları resmi açıklamalarının oluşturulmasındaki finansal raporlama üzerindeki etkilerini özenle dikkate almıştır.

İslami muhasebe kayıtlarının resmi bildirimini geliştirme sürecinde MASB uygulayıcıların görüşlerine, muhasebecilere, denetimcilere, düzenleyicilere ve İslami finans kuruluşlarının mali tablolarını kullananlara başvurmuştur. FRS hukuki olarak bağlayıcı, uygulanabilir ve İslami finansal uygulamaların sağlıklı gelişimini engellememelidir. İslami muhasebe bildirimlerinin yayınlanması İslami bankacılık işlemlerine rehberlik edecek, ilkeler bazlı beyanları teşvik edecek, şeffaflığı arttıracak ve İslami sermaye piyasasının özenle gelişmesine yardım edecektir. MASB, içinde Şeriat'ın yapılmasını yasakladığı hiçbir şey bulunmayan, MASB tarafından onaylanmış muhasebe standartlarına uygun şekilde şer'i uyumlu işlem ve faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi için bir ilke kabul etmiştir.

Malezya, İslami ve geleneksel ürünler arasında vergi tarafsızlığı uygulayarak, İslami finansal işlemleri kolaylaştırmak için gerekli uygulamalar için vergi muafiyeti getiren ilk uygulama alanıdır (*Malezya İslami Sermaye Piyasası bülteni Aralık 2009*).

Mevzuatımızda Sukuk İşleminin Muhasebeleştirilmesine bakıldığında; Kira Sertifikaları ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Tebliğinde, Varlık Kiralama Şirketi'nin yönetimi ile belge ve kayıt düzenine ilişkin hükümler madde 12'de belirtilmiştir. Buna göre:

(1) Her bir kira sertifikası ihracına konu varlıklar veya yararlanma

hakları ile bu varlık veya yararlanma haklarından elde edilecek gelirler ile katlanılacak giderler, ilgili kira sertifikası bazında ve kira sertifikası sahipleriyle payları oranında ilişkilendirilmek suretiyle VKŞ'nin muhasebe kayıtlarında ayrı ayrı izlenir.

(2) VKŞ'nin finansal tabloları Türkiye Muhasebe Standartları uyarınca düzenlenir. VKŞ'ler yalnızca bireysel finansal tablo hazırlamakla yükümlüdür. VKŞ'nin bilançosunda yer alan varlıklar ve yükümlülükler ilgili kira sertifikası altında gruplanarak likidite esasına göre sıralanmak suretiyle ve itfa tarihi en yakın kira sertifikası en üstte olacak şekilde raporlanır. VKŞ'nin gelir tablosunda her bir kira sertifikasına ilişkin gelir ve giderler gruplanmak suretiyle raporlanır.

5.1. Örnek Uygulama

Sukuk İhracı İle İlgili Gerekli Bilgiler:

Gayrimenkul Defter Değeri (Net): 80.000,00 TL

Varlık Kiralama Şirketine Satış Fiyatı: 140.000,00 TL

Satış Kazancı: 60.000,00 TL

Vade: 5 Yıl. (60 Ay)

Kayıtların daha anlaşılır olması açısından ayrıntılı bilgilere yer verilmeden yukarıda verilen bilgilere göre Kaynak Kuruluş ve Varlık Kiralama Şirketinin yapacağı muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir.

A) Kaynak Kuruluş Anonim Şirketinin Muhasebe Kayıtları:

Hesap Kodları için Banka Hesap Planı kullanılmıştır.

1. Kayıtlı değeri 80.000 TL olan gayrimenkul VKŞ'ye 140.000TL'ye satılmıştır.

023 YURTİÇİ BANKALAR HS.	140.000	
252 GAYRİMENKULLER		80.000
392 ALACAKLI GEÇİCİ HS. 392.02 Gayrimenkulden Kazanılmış Gelir.		60.000

2. Satış geliri için geri ödeme vadesine kadar aylık 1.000TL reeskont hesaplanmıştır.

392 ALACAKLI GEÇİCİ HS.	1.000	
790 DİĞER FAİZ DIŞI GELİRLER. 790.05 Aktiflerin Satışından Gayrimenkul Satış Geliri..		1.000

Not: Elde edilen gelir Kurumlar Vergisi Kanunu 5/1-E bendine göre K.V.'den istisnadır.

3. Gayrimenkul VKŞ'den leasing (finansal kiralama) yoluyla geri alınmıştır. Finansal kiralama gideri 15.000 TL'dir.

252 GAYRİMENKULLER 252.02 Leasing Yoluyla Edinilen Gayrimenkuller	140.000	
355 ERTELENMİŞ FİNANSAL KİRALAMA GİDERLERİ 353 KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR	15.000	155.000

4. Finansal kiralama yoluyla edinilen gayrimenkul için vade sonuna kadar, kiralama gideri reeskontu hesaplanmıştır.

655 FİNANSAL KİRALAMA GİDERİ	15.000	
355 ERTELENMİŞ FİNANSAL KİRALAMA GİDERLERİ 355.03 Finansal Kiralama Gideri Reeskontu		15.000

5. Vade sonunda anapara ödemesi yapılmıştır.

353 KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR	140.000	
023 YURTİÇİ BANKALAR		140.000

B) Varlık Kiralama Şirketinin Muhasebe Kayıtları:

XYZ Varlık Kiralama Şirketi, 06.12.2012 tarih ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve 7 Haziran 2013 tarihli ve 28670 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanan III-61,1 sayılı Kira Sertifikaları Tebliği (III-61.1

sayılı Tebliğ) ile 13.01.2011 tarih ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre “münhasıran kira sertifikası ihraç etmek üzere” Anonim Şirket olarak 50.000 TL sermaye ile kuruluyor.

XYZ Varlık Kiralama Şirketine ait kuruluş ve sukuk ihraç kayıtları aşağıdaki gibidir. Hesap kodları için Tek Düzen Hesap Planı kullanılmıştır.

1. VKŞ'nin kuruluş kaydı

100 KASA HS.	50.000	
023 YURTIÇİ BANKALAR		50.000

2. VKŞ tarafından 140.000TL değerindeki binanın alınması kaydı

252 BİNALAR	140.000	
320 SATICILAR		140.000

3. VKŞ tarafından binanın değeri kadar sukuk ihraç edilmesi kaydı

102 BANKALAR	140.000	
407 ÇIKARILMIŞ DİĞER MENKUL KIYMETLER 407.04 Sukuk		140.000

4. Kaynak Kuruluşa yapılan ödeme kaydı

320 SATICILAR	140.000	
102 BANKALAR		140.000

5. Binaların VKŞ tarafından leasing (finansal kiralama) oluyla
Kaynak Kuruluşa verilmesi kaydı

320 SATICILAR	155.000	
252 BİNALAR		140.000
602 DİĞER GELİRLER 602.02 Finansal Kiralama Geliri		15.000

6. Kaynak Kuruluştan (Saticılar) sağlanan yıllık kira geliri tahakkuk kaydı

181 GELİR TAHAKKUKLARI	3.000	
320 SATICILAR		3.000

7. Tahakkuk eden kira gelirinin tahsil kaydı

102 BANKALAR	3.000	
181 GELİR TAHAKKUKLARI		3.000

8. Kira sertifikası sahiplerine (sukuk yatırımcılarına), tahsil edilen kira geliri kadar olan borcun tahakkuk kaydı

780 FİNANSMAN GİDERİ	3.000	
381 GİDER TAHAKKUKLARI		3.000

9. Yılsonunda sukuk yatırımcılarına olan borcun ödenmesi kaydı

381 GİDER TAHAKKUKLARI	3.000	
102 BANKALAR		3.000

10. Vade sonunda satın alınan binanın kaynak kuruluşu devredilmesi kaydı

102 BANKALAR	140.000	
252 BİNALAR		140.000

11. Sukuk itfası kaydı

407 ÇIKARILMIŞ DİĞER MENKUL KIYMETLER 407.04 Sukuk	140.000	
102 BANKALAR		140.000

6. SONUÇ

Faizsiz bir finansal araç olarak sukukun ilk ihracı 1990'larda Malezya'da gerçekleşmesi sonrasında birçok İslam ülkesinde de ihraç edilmeye başlanmış ve günümüzde; Avrupa, Amerika, Afrika, Asya ve Ortadoğu ile Uzakdoğu ülkelerinde de fon sağlama aracı olarak sukuk ihraç edilmeye başlanmıştır. İslami ilkelere uygun olarak geliştirilen faizsiz menkul kıymet niteliğindeki sukuka olan talebin artmasında; gerek yurt içi gerekse de yurt dışı sermaye piyasalarında fon artırmada, risk ve getiri faktörleri açısından olumlu, likit olma özelliği ile faizsiz olarak birincil ve ikincil piyasalarda işlem görebilmesi açısından da cazip hale gelmiştir.

Sonuç olarak Sukuk piyasası bugün tanınma aşamasını geride bırakıp olgunlaşma aşamasına geldi denilebilir. Dolayısıyla diğer finansal araçlar gibi sukukun da muhasebeleştirilmesi önemli hale gelmiştir. Global piyasalarda işlem gören sukukun muhasebeleştirilmesinde Varlık Kiralama Şirketleri uygulamalarına bakılarak uluslararası standartlarla uyumlu, ihraç eden ülkenin mevzuatına uygun olarak finansal tablolarda asli ve alt hesaplarda kaydedildiği görülmüştür.

Çalışmamızdaki Sukukun muhasebeleştirilmesiyle ilgili örnek uygulamalarda da görüldüğü üzere, Kaynak Kuruluşun banka olması dolayısıyla hesap kodları için Banka Hesap Planı; Varlık Kiralama Şirketi kayıtlarında ise Tek Düzen Hesap Planındaki hesaplar kullanılmıştır.

Buna göre; Bankalar Hesabı, Alacaklı Geçici Hesap, Diğer Faiz Dışı Gelirler Hesabı, Gayrimenkul Hesapları, Satıcı Hesabı, Gelir ve Gider

Tahakkukları Hesapları, Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymet Hesabı, Diğer Gelirler Hesabı, Kira Gelirleri Hesabı, Finansal Kiralama Giderleri Hesabı, Finansal Giderler Hesabı, Ertelemiş Finansal Gider Hesapları ve Kiralama İşlemlerinden Borçlar Hesabı kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbulak, Y., ve Özgüç, E. 2004. "Alternatif Finansman Yöntemi Olarak İslami Finansal Araçlar ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler", Aktive Finans Dergisi, Kasım-Aralık.
- Büyükakın, F., ve Önyılmaz, O., 2012. "Faizsiz Finansman Bonusu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları", iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/8(5).pdf
- Çanakçı, M. 2014. "Çok Kutuplu Dünyada İslami Finans Piyasalarının Gelişimi ve Sukuk İhraçları", Türkiye İslam İktisadı Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Ağustos 2014.
- Dede, K. 2013. Sukuk Kira Sertifikaları. Türkiye Katılım Bankaları Birliği, <http://www.tkbb.org.tr/onemli-basliklar.aspx?pageID=87> (Erişim Tarihi: 15.10.2014)
- Elitaş, C., Güngören, M., ve Çetin, A. C., 2012. "Katılım Bankalarında Seküritizasyon Açısından Sukuk", 1. Uluslararası Muhasebe ve Finans Sempozyumu, 31 Mayıs – 02 Haziran 2012, Gaziantep – Türkiye,
- Erdem, O., 2013. <http://borsaistanbul.com/docs/default-source/research/orhan-erdem.pdf?sfvrsn=0> (Erişim Tarihi: 20.10.2014).
- Halıcı, Ü. A., ve Halıcı, A., 2013. "Finansman Temininde Yeni Bir Argüman: Sukuk (Varlığa Dayalı Kira Sertifikası)", Lebib Yalkın Dergisi, Sayı 117.
- Küçükçolak, N., 2008. "Faizsiz Finansman Sertifikası Sukuk’un Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi", Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı 520.
- Testa, D. 2008. Fixed Income Sukuk: Prospects for Corporate Issuance, Raha-il, A., (edt), Islamic Finance, A practical Guide, (115-121), Londra, Globe Business Publishing.
- Tok, A. 2009. "İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler" <http://spk.gov.tr/yayingoster.aspx?yid=992&ct=f&action=displayfile> (Erişim Tarihi: 20.10.2014).
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2010. Önemli Başlıklar <http://www.tkbb.org.tr/onemli-basliklar.aspx?pageID=87sukukkira-sertifikaları> (Erişim Tarihi:15.10.2014).

Yılmaz, E., 2014. "Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi" Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ocak, 2014

http://www.spk.gov.tr/apps/Mevzuat/Kira_sertifikaları_pdf (Erişim Tarihi: 24.10.2014).

http://www.asyayatirim.com.tr/AsyaYatirim_31_3_sukuk__ (Erişim Tarihi: 20.10.2014).

<http://www.iifm.net/user/login?destination=/documents/iifm-sukuk-report> (Erişim Tarihi: 26.10.2014).

<http://www.assaif.org/index.php/content/search/offset/10?SearchText=sukuk> (Erişim Tarihi: 26.10.2014).

<http://www.zawya.com/sukuk/> (Erişim Tarihi: 26.10.2014).

<http://www.islamicfinanceservice.com/Sukuk.html> (Erişim Tarihi: 20.10.2014).

<http://www.aaoifi.com/> (Erişim Tarihi: 26.10.2014).

<http://www.ifsb.org/terminologies.php> (Erişim Tarihi: 26.10.2014).

<http://www.suomenpankki.fi/pdf/168527.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2014).

http://www.zawya.com/sukuk/Sukuk-Report-Final_2Q14 (Erişim Tarihi: 22.11.2014).

Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860> (Erişim Tarihi: 20.10.2014).

Gelir Vergisi Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2014).

http://serpam.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2012/09/Islami_Finans.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2014).

<http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-onemli-basliklar> (Erişim Tarihi: 21.10.2014).